

„Nagyon unalmas az nekem, rólam és tetteimről beszélni...”

Bátori Schulcz Bódog honvéd ezredes élete és életének elbeszélése

I. Bevezetés

A 19. századi magyar hadtörténelem alighanem legkiemelkedőbb fejezete az 1848–49-es szabadságharc. A katonai vereség ellenére is olyan eredményeket hoztak ezek az esztendő, mint a honvédség megszületése, Görgei Artúr téli és nyári hadműveletei, a tavaszi hadjárat, valamint a komáromi erőd védelme. Utóbbi kettő sikeréhez nagyban hozzájárult Bátori Schulcz Bódog is, aki a szabadságharc során a 17. honvédszászlóalj parancsnoka, valamint Klapka György és Nagysándor József vezérlete alatt a felső-tiszai, majd az ebből kialakuló I. hadtest egyik dandárparancsnoka volt, 1849 júliusának közepétől pedig Komárom védelmében is kitűnt.

Schulcz a szabadságharc azon törzstisztjei közé tartozik, akiknek személye viszonylag ismertnek számít. Ezt az Egervári Ödön közreműködésével 1870-ben megjelenő visszaemlékezései mellett nagyothallásának köszönheti, amely olyannyira súlyos volt, hogy az isaszegi, vagyis talán inkább a kápolnai csatában „a leghevesebb ágyúzás alkalmával környezetéhez így szólt: »Azt hiszem, az osztrák[ok] ... már ismét puskáznak.«”¹

Életútjával azonban Schulcz kifejezetten izgalmas személye ellenére eddig nem foglalkozott behatóbb kutatás. Ettől függetlenül természetesen keletkeztek olyan tanulmányok, monográfiák és okmánytárak, amelyek fontos adalékokat tartalmaznak ténykedésére vonatkozóan. Itt fontos kiemelni Dér Dezső kutatásait a felső-tiszai hadtestről, illetve Bona Gábor közismert munkáját a szabadságharc tábornokairól és törzstisztjeiről, de nem szabad megfeledkezni az I. hadtesthez kapcsolódó kétkötetes forrásgyűjteményről, illetve az *Aradi vértanúk* sorozatban közölt, Schulczal kapcsolatos iratokról sem. Az ezredes 1848 előtti, valamint a szabadságharc leverését követő életútja viszont eddig szinte teljesen elkerülte a korszakkal foglalkozó

¹ *Szinnyei József*: Komárom 1848–49-ben. Napló-jegyzetek. Bp. 1887. 459.; Gróf Leiningen-Westerburg Károly honvédtábornok levelei és naplója 1848–1849. Ford., bev. Marczali Henrik. Bp. 1900. 164.

történészek figyelmét. Ez azonban nem meglepő, ugyanis a szabadságharc középszintű katonai vezetői közül egyelőre csak meglehetősen kevesekről született átfogó életrajzi munka.

Schulcz életrajzának feldolgozatlansága mellett az is indokoltta a kutatás megkezdését, hogy meglehetősen kedvezők a téma forrásadottságai, hiszen az ezredes saját, valamint Görgei Artúr, Klapka György és számos más szabadságharcos emlékirata, illetve Leiningen-Westerburg Károly naplója mellett a császári–királyi hadsereg bécsi hadilevéltárban őrzött tiszti minősítései, valamint a szabadságharcot követő évtizedekben született történetírói művek is remekül használhatók a kutatás során. Fontos megemlíteni Büttner Emil leveleit is, amelyek vizsgálata arra ad lehetőséget, hogy Schulcz személyét egyik altisztje szemszögéből láthassuk. Ezen hasznos források ellenére a legtöbb nívumot az ezredes Egervári Ödönnek küldött levelei tartalmazzák, amelyek 1867 és 1879 között keletkeztek Garamkövesden, jelenleg pedig a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának P szekciójában őrzik az Egervári-hagyaték részeként.

Jelen dolgozatomban az ezredes életrajzának áttekintő bemutatására teszek kísérletet. Szeretném feltárni továbbá a róla szóló életrajzi mű születésének körülményeit, annak fogadtatását és hasznosíthatóságát. Az Egervári Ödön által írt könyv beható vizsgálatát azért tartom szükségesnek, mivel ez az ezredes életútjának legfontosabb forrása, amelynek egyrészt érdemes tisztázni a hitelességét, másrészt pedig keletkezésének körülményeiből kifolyólag szerves részét képezi Schulcz életének is. A tanulmány célja tehát egy adatközpontú és összegző jellegű életrajz ismertetése, amely a jövőben további tudományos igényű kutatások alapját jelentheti. Erre már az Országos Tudományos Diákköri Konferencián bemutatott dolgozatomban kísérletet tettem, ott ugyanis az egyes életszakaszok aktivitását, vagy éppen passzivitását értékelve és azokat egymással összevetve igyekeztem bemutatni a 19. századi magyar történelem egyik különleges szereplőjének életpályáját.

2. Schulcz ifjúkora és tanulmányai

Bátori Schulcz Bódog 1804. január 14-én látta meg a napvilágot Körmöcbányán Schulcz Félix József néven, egy német polgári gyökerekkel rendelkező, de ekkorra már magyar identitású köznemesi családban. Édesapja Schulcz Antal körmöcbányai városi bíró, édesanyja pedig a fiumei, valószínűleg horvát felmenőkkel rendelkező Benkó Jozefa, Benkó Gáspár császári–királyi őrnagy lánya volt.²

² Schröder Károly: Bátori Schulcz Bódog. 1804–1885. Vasárnapi Újság, 1891. aug. 9. 513.

A Schulczok – régi körmöcbányai római katolikus családként – már Félix születését megelőzően meghatározó szerepet játszottak a város életében, ugyanis több polgármestert, országgyűlési követet és bírót is adtak a településnek.³ Schulcz Félix édesapjáról, Antalról azonban meglehetősen kevés információ áll rendelkezésünkre. Bona Gábor kutatásai nyomán eddig úgy tudtuk, hogy mielőtt jogi pályára lépett volna, a császári–királyi hadseregben teljesített szolgálatot,⁴ fia egyik 1869-ben keletkezett levele azonban mindezt cáfolni látszik, a szabadságharc veteránja ugyanis azt írja, „*nem Atyám, de Öregapám volt cs. kir. mérnökkari őrnagy vezér.*”⁵ Mindenesetre Schulcz Antal is teljesített fegyveres szolgálatot, hiszen 1809-ben a barsi nemesi felkelők egyik főhadnagyaként részt vett a győri csatában.⁶

Félix számára minden bizonnyal mintaként szolgálhatott az édesapja, illetve a nagyapjai által végzett fegyveres szolgálat, valamint az a visszaemlékezéseiből is tükröződő erős magyar nemesi identitás, amely egész gyermekkorában körülvette.⁷ Azt ugyan nem tudjuk, hogy milyen nyelven beszéltek otthon, viszont fontos megemlíteni, hogy Körmöcbányán az ifjú egy nagyon heterogén etnikai közegeben nevelkedett, ahol a magyar és német mellett még a szlovák nyelvet is elsajátította.⁸

Tanulmányait 1816 és 1819 között a kassai premontreiek iskolájában, majd ezt követően a város királyi akadémiáján végezte. Utóbbi intézményben a bölcsész és a jogi fakultást is eredményesen abszolválta 1822-re. Az ösztöndíjban részesülő tanuló kassai éve alatt sajátította el a francia és az olasz nyelv ismeretét, de tanult táncot és vívást is, valamint olyan, a későbbiekben szintén országos hírnevet szerző személyekkel is megismerkedett, mint például Toldy (Schedl) Ferenc.⁹

3. A császári–királyi hadsereg katonája

Nem tudjuk, hogy mivel töltötte az ifjú a kassai akadémia befejezését követő bő egy évet, az viszont világosan kitűnik Egervári művéből, hogy Schulczot nem vonzotta sem a jogi, sem

³ *Egervári Ödön*: Bátori Schulcz Bódog emlékiratai 1848/9-ki szabadságharczból. Pest, 1870. 1.

⁴ *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. I. Miskolc, 2015. 180.

⁵ Bátori Schulcz Bódog levele Egervári Ödönnek (a továbbiakban: Bátori Schulcz Egervárinak), Garamkövesd (a továbbiakban: Gk.), 1869. nov. 82., OL Nr. 64.

⁶ Bars vármegye. Szerk. Borovszky Samu. (Magyarország vármegyéi és városai). Bp. é. n. [1903.] 400.

⁷ *Egervári Ö.*: Bátori Schulcz Bódog i. m. 1.

⁸ PensBuch S. 314.

⁹ *Egervári Ö.*: Bátori Schulcz Bódog i. m. 2.; *Kmety Adrien – Juhász Réka Ibolya*: A kassai felsőoktatási intézmények hallgatói 1776–1852. (Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat 16.) Bp. 2018. 234.

a hivatalnoki pálya, bármennyire is ambicionálta ezt családjá.¹⁰ Katonaviselt rokonai hatására végül a katonai hivatást választotta, és 1824 januárjában hadapródként belépett a 33. sorgyalozezredbe. Ezt követően alakulata hadkiegészítő központjában, Komáromban,¹¹ majd Milánóban teljesített szolgálatot.¹²

1828-ban Schulcz ezredparancsnoka, Maximilian Corbey ajánlásával felvételizett a Nemesei Testőrség soraiba, a fiatal kadét azonban nem járt sikerrel. Biográfusa, Egervári Ödön ezen kudarc okát „*az akkori testőr hadsegéd*” cselszövésének tulajdonította, azonban az ügyről több információ jelenleg nem áll rendelkezésünkre.¹³ Az elutasítással kapcsolatos kódosításból mindenesetre úgy tűnik, hogy Schulczot alaposan megviselte a kudarc, amelyről idős emberként se mesélt szívesen. Rövid, évkönyvszerű önéletírásából is csak annyit tudunk meg, hogy „*akadályok közbejötté miatt*” maradt az ezredénél.¹⁴

A sikertelen felvételi kísérlet ellenére Schulcz a következő években gyorsan lépdelt felfelé a katonai ranglétrán, ugyanis 1829-ben őrmesterré, majd 1831-ben zászlóssá léptették elő, utóbbi alkalommal pedig egyúttal az ezredparancsnoki törzshöz is áthelyezték. Ezt követően alig egy évet kellett várnia a hadnagyi rang megszerzéséig.¹⁵ Az ekkor felgyorsuló előmenetele valószínűleg a visszaemlékezéseiben megemlített szorgalmának volt köszönhető, ugyanis – ahogy Egervári fogalmaz – „*minden hadtani könyvekben szorgalmasan búvárkodott, azonfelül a nyelvekben, a hivatalos irányban s rajzolatban gyakorolta magát.*”¹⁶ Nem tudjuk, hogy Schulcz a katonai irodalom mely alkotásait forgatta kezében, hogy olvasta-e például Carl von Clausewitz, vagy magyar oldalról Kiss Károly munkáit, viszont levelei alapján egyértelműen megállapítható, hogy valóban komoly érdeklődést mutatott a hadtudományok iránt, valamint azt is tudjuk, hogy a későbbiekben elolvasta Auguste de Marmont francia marsall legalább egy művét is.¹⁷

Schulczot 1841-ben – immár főhadnagyként – ideiglenesen Budára vezényelték, ahol egy katonai raktár őrzése volt a feladata.¹⁸ Az itt töltött idő alatt többször is vendégeskedett Ignaz

¹⁰ Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 2.

¹¹ Hermann Róbert: Magyarország hadtörténete a Szent Szövetség korában. In: Magyarország hadtörténete III. Szerk. Uő. Bp. 2015. 122.

¹² Grundbuch S. 131.; Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 2.

¹³ Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 3.

¹⁴ Batori Schulcz Bódog sajátkezű önéletrajza, H. n., 1867. máj. 31., (a továbbiakban: Önéletrajz) OL Nr. 26.

¹⁵ Önéletrajz, OL Nr. 26.; Conduiteliste Kt. 110.

¹⁶ Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 3.

¹⁷ Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1868. nov. 12., OL Nr. 34.; ill., 1868. nov. 25., OL Nr. 36.

¹⁸ Zakar Péter: Protestáns katonák lelki gondozása a cs. kir. hadseregben, 1773–1868. Hadtörténelmi Közlemények 115. (2002) 14.

Lederer tábornagynál, sőt, az Udvari Haditanácstól dicsérő oklevelet is kapott.¹⁹ 1844-ben Zarába került, ahol hallása nagy valószínűséggel egy fülzúgásos megfázás következtében gyors ütemben romlani kezdett.²⁰ Már erősen nagyothalló volt, amikor egy év múlva Lévára vezényelték, hogy hadkiegészítési feladatokat lásson el.²¹

Ugyan Schulcz már 1824 óta szolgálatban állt, csak az 1848. március 18-i milánói forradalom után tehetett próbára élesben katonai képességeit, mivel a népek tavasza az észak-itáliai Udinében érte. Ekkor viszont joggal bizakodhatott abban, hogy az elkövetkező harcok majd meghozzák számára a régóta várt századosi előléptetést, hiszen mindössze két rangidős tisztára előzte meg őt az előléptetésre váró 33-as főhadnagysorában.²² Benedek Lajos ezredes azonban nyilvánvalóvá tette, hogy időközben elhatalmasodó nagyothallása miatt nem tart igényt a főhadnagy szolgálataira, ezért állapotának javulásáig ideiglenesen nyugalmazta. Schulcz ennek ellenére – Egervári Ödön szavaival élve – „*eltávozta előtt részes volt az akkor időben kitört olasz hadjáratba, nem minden dicsőség nélkül.*”²³ A főhadnagy ugyanis Benedek parancsnoksága alatt április 6-án részt vett egy Marcaria térségében végrehajtott felderítő akcióban, amelynek sikeréből lehetőségeihez mérten ő is alaposan kivette a részét.²⁴ Ezredparancsnok azonban nem változtatott a döntésen, Schulcznak gyógykezelésre kellett mennie.²⁵

A nagyothalló veterán rövidesen hazatért Magyarországra, ugyanis 1848 májusában már Ivánka Zsigmondnál, Hont liberális országgyűlési képviselőjénél tett látogatást Pesten. A fővárosban töltött napjai alatt barátjának köszönhetően megismerkedett az első felelős magyar kormány minisztereivel, köztük Deák Ferencel is. Az igazságügyi tárca első emberével Mészáros Lázár személyéről társalgott, sőt, igazából mentegetnie kellett a honvédelmi minisztert Deák előtt, aki hangot adott nemtetszésének azzal kapcsolatban, hogy Mészáros még mindig Itáliában tartózkodik, és nem vette át tárcája vezetését.²⁶

¹⁹ Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 5.

²⁰ Thaly István: Batori Schulcz Bódog. Életrajz. Bp. 1891. 18. Köszönöm Hermann Róbertnek, hogy felhívta a figyelmemet a műre.

²¹ Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 5.

²² Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes. Wien, 1848. 174.

²³ Önéletrajz, OL Nr. 26.

²⁴ Bánlaky József: I. Ferenc József háborúi az 1848/49. évi magyar szabadságharcot kivéve (1848–1882). (A magyar nemzet hadtörténelme 22.) digitalizált változat (letöltve: <https://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0022/2281.html>, 2022. dec. 4.)

²⁵ Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 5.; Önéletrajz, OL Nr. 26.

²⁶ Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1869.12.02., OL Nr. 72.

Schulcz ezt követően rövid ideig a római katolikus papként szolgáló öccse, János vendégszeretetét élvezte az esztergom-szentgyörgymezei plébánián, majd az ő anyagi támogatását is igénybe véve Drezdába utazott gyógykezelésre. Hallásának viszonylagos javulása után hazatért, azzal a szándékkal, hogy újra szolgálatba álljon, ezrede azonban nem tartott igényt a főhadnagyra, s szeptember 15-én véglegesen is nyugalmazták.²⁷

4. Schulcz zászlóalj- és dandárparancsnoki ténykedése 1849 januárjáig

Josip Jelačić horvát bán 1848 szeptemberében bekövetkező támadását követően a szerveződő magyar honvédseregnek égető szüksége volt a Schulczhoz hasonló, tapasztalattal rendelkező tisztekre, olyannyira, hogy a nyugalmazott főhadnagynak a magyar honvédelmi minisztérium még nagyothallása ellenére is talált egy megfelelő alakulatot nem sokkal azt követően, hogy Schulcz felajánlotta szolgálatait.²⁸ Így történt, hogy október 10-én századosi rangban a komáromi erődben állomásozó barsi 17. honvédzászlóaljhoz vezényelték a veteránt, akit a Közlöny október 11-i számában már a magyaros Bódog keresztnévvel illettek a lap szerkesztői.²⁹

Schulcz az elkövetkező hetekben kulcsszerepet játszott az alakulat kiképzésében, a tűzkeresztségre egyelőre azonban várniuk kellett a barsiaknak, mivel az ősz során a zászlóalj feladata a komáromi erőd őrzése volt.³⁰ A hadszíntérre vezénylésüket végül Franz Schlik észak-magyarországi betörése hozta el, amelyet követően 1848. december 15-én az Országos Honvédelmi Bizottmány a 17. zászlóaljat hajóval Pestre, majd előfogatokkal Miskolcra küldte Mészáros Lázár táborába.³¹ Schulcz ekkor már zászlóaljának parancsnoka volt, ugyanis elődje, Pribék Ferenc tartós betegeskedése miatt december 4-én a honvédelmi miniszter őt helyezte a barsiak élére, sőt, egyúttal őrnagyi előléptetésben is részesült.³²

Schulcz szervesen kivette a részét Mészáros december végi, január eleji harcaiból a frissen kinevezett és tapasztalatlan tisztek sokaságát felvonultató alakulata élén, amely december 28-án, a szikszói ütközet során esett át a tűzkeresztségen. Schulcz először ekkor tett

²⁷ Önéletrajz, OL Nr. 26.; PensBuch S. 314.

²⁸ *Egervári Ö.*: Batori Schulcz Bódog i. m. 10.

²⁹ Rendelet. Közlöny, 1848. okt. 11. 617.

³⁰ *Egervári Ö.*: Batori Schulcz Bódog i. m. 10.

³¹ Az OHB utasítása a komáromi várparancsnokságnak. Bp. 1848. dec. 13. In: Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. I. S. a. r. Dér Dezső – Hajagos József (A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai 9.) Eger, 2002. 73.

³² Rendelet. Közlöny, 1848. dec. 8. 855.

tanúbizonyságot arról a bőkezűségről, amely a későbbiekben is jellemző volt rá, ugyanis a visszavonulást fedező csatárainak mindegyikét egy-egy ezüsthússal jutalmazta meg.³³

1849. január 4-én Mészáros kassai verségénél is ott találjuk a 17. zászlóaljbat. Az ütközet során Schulcz a hadtest zömének menekülése alatt is képes volt megőrizni – érzékeny veszteségeket elszenvedő – alakulata egy részének fegyelmét, amellyel a szintén kitartó Dessewffy Arisztid dandárjához csatlakozva fedezte Mészáros visszavonulását.³⁴ Az őrnagy a hátrálás közben túlságosan is vakmerőnek bizonyult, mivel az ellenség mozgásának megfigyelése érdekében kissé lemaradt honvédjeitől, a sűrű ködben azonban sikerült végleg leszakadnia, sőt, egyszer csak császári sivalzsérekét pillantott meg, akik közül hárman rövidesen üldözőbe is vették. A lovasok kardvágásai több sebet ejtettek a menekülő Schulczon, végül viszont egy széles árok átugratását követően a tisztnek sikerült leráznia üldözőit.³⁵

Mészáros kudarca után a működését felső-tiszai hadtest néven folytató seregtest vezetését Klapka György vette át, aki Schulczra immár nem csupán zászlóalj-, de dandárparancsnokként is számított.³⁶ Az őrnagy meghálálta a bizalmat, ugyanis a Tokaj-környéki harcok során katonáival nagy erőssége volt az újjászervezett hadtestnek. A január 23-ai bodrogkeresztúri ütközet során Schulcz pályafutásának legjelentősebb önálló haditettével sikeresen megvédte Klapka jobbszárnyát, és érzékeny veszteségeket okozott az átkarolással próbálkozó császáriaknak. A Bodrog-parti települést már 22-én is meg kellett védenie Schulcznak Josef Herzmanowski különítményével szemben, ezen a napon azonban csupán tüzérségi párbajra került sor a szembenálló felek között, akik a sűrű köd miatt nem tudták megfelelően felmérni egymás erejét.³⁷ Az őrnagy például még évtizedekkel később is úgy hitte, hogy a túlérőben lévő Pergen-dandárral állt szemben, holott valójában egy mindössze 1200 fős különítménnyel kellett felvennie a harcot, miközben ő közel 2000 emberrel rendelkezett.³⁸

Az 1849. január 23-ai ütközet során már jóval hevesebb harcokra került sor, ugyanis a császáriak sikeresen elfoglalták a Bodrogkeresztúrral szomszédos Kisfaludot, kishíján végeztek a felderítés során hozzájuk túlságosan közel merészkedő Schulczal, ezután pedig a magyar

³³ Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. I. i. m. 29–30.; *Egervári Ö.*: Batori Schulcz Bódog i. m. 14.

³⁴ *Hajagos József*: Dessewffy Arisztid, a vitéz huszártábornok. (Aradi vértanúk sorozat 7.) Bp. 2022. 54.

³⁵ *Egervári Ö.*: Batori Schulcz Bódog i. m. 16–18.

³⁶ Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. II. S. a. r. Dér Dezső – Hajagos József – Hermann Róbert (A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai 10.) Eger, 2004. 10.

³⁷ *Egervári Ö.*: Batori Schulcz Bódog i. m. 21–22.; *Pásztai László*: A természeti viszonyok befolyása a harci cselekményekre az 1848–1849-es szabadságharc példáján. *Hadtörténelmi Közlemények* 126. (2013) 783.

³⁸ *Dér Cs. Dezső*: Az 1848–49-es I. magyar hadtest. *Hadszervezés az önálló működés időszakában*. H. n. [Bp.] 2015. 51–52.

ellentámadást is visszaverték. Helyzetük azonban csakhamar tarthatatlanná vált, ugyanis Szél János különítménye Schulcz parancsára Erdőbénye felől hátba támadta Herzmanowskit, aki így kénytelen volt visszavonulni a mádi hegyek felé.³⁹

Az őrnagy győzelmével mind Klapka, mind Perczel Mór elismerését kivívta. Klapka az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz küldött jelentésében egyenesen arról írt, hogy Schulcz „*kitűnő vitézsége, tapasztaltsága és jó diszpozíciója*,” volt a győzelem oka, Perczel pedig gratuláló üzenetet küldött az a nagyothalló tisztnek.⁴⁰

A sikert még az sem árnyékolta be, hogy Schulcz érintett volt a tokaji híd január 29-ei felégetésében, amit Friwisz Ferenc tüzérszázados hajtott végre, Klapka szigorú tiltása ellenére. Az eset pontos rekonstruálása nehéz, mivel az ügyben több egymásnak ellentmondó tanúvallomás keletkezett, s ezek Schulcz szerepét különbözőképpen láttatják. Valószínűleg ez volt az oka annak, hogy végül egyedül Friwiszt vonták felelősségre, a kihallgatások során született beszámolók ugyanis egyhangúan őt nevezik meg az átkelő felgyújtásának fő felelőseként.⁴¹

5. Kápolnától a Vágig, Schulcz harcai a főszereg kötelékében

1849. január 29-én a hamarosan az I. sorszámot kapó hadtest a Henryk Dembińskire bízott főszereg alárendeltségébe került. A magyar összpontosítását követően Klapka csapatait Eger térségébe vezényelték, ahol Schulcz Bódog dandárjával a Baktai-szoros, s egyúttal a főszereg jobbszárnyának védelmét kapta feladatul.⁴²

A vesztes kápolnai csatában az őrnagy az első, február 26-ai napon nem vett részt, Dembiński ugyanis más seregtestekhez hasonlóan az övét sem koncentrálta időben Windisch-Grätzcel szemben. A második csatanapon ennek ellenére fontos szerep hárult a nagyothalló tisztre, ugyanis Klapka sürgetésére a harctérre kellett vonulnia dandárjával, hogy aztán megsegítse a Schlik által szorongatott magyar jobbszárnyat.⁴³

³⁹ *Egervári Ödön*: A bodrog-keresztúri csata 1849-ik évi jan. 22 és 23-kán. A Honvéd, 1869. febr. 9. 64.; Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. II. i. m. 16.

⁴⁰ Dessewffy Arisztid alezredes, dandárparancsnok jelentése a hadtestparancsnokságnak. Tarcál, 1849. jan. 23. Uo. 169.; Klapka György ezredes előleges jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmánynak az 1849. január 23-i bodrogkeresztúri ütközetről. Tokaj, 1849. jan. 24. In: Uo. 175.

⁴¹ Uo. 17.; *Egervári Ö.*: Bátori Schulcz Bódog i. m. 40–41.

⁴² *Egervári Ö.*: Bátori Schulcz Bódog i. m. 43–44.

⁴³ *Hajagos J.*: Dessewffy Arisztid i. m. 86–87.; *Klapka György*: Emlékeimből. Bp. 1886. 240.; *Egervári Ö.*: Bátori Schulcz Bódog i. m. 47.

Schulcz 1849. március 5-én Damjanich János és Vécsey Károly hadosztályainak tartalékát képezve végignézhette a győztes szolnoki ütközetet, majd 13-a környékén Kossuth Lajossal is találkozott Törökszentmiklóson. Az őrnagynak egy rövid, de kedélyes beszélgetésre is alkalma nyílt az Országos Honvédelmi Bizottmány elnökével, akit tubákjából is megkínált.⁴⁴

A tavaszi hadjárat során Schulcz továbbra is az I. hadtest kötelékében harcolt. Az április 4-ei tápióbicskei győztes ütközet azonban nem alakult a legszerencsésebben az őrnagy számára, mivel az ő dandárja is menekülni kezdett azt követően, hogy az összecsapás kezdetén az I. hadtestet meglepték Jelačić csapatai.⁴⁵ A helyzetet csak tovább nehezítette, hogy az utolsók között hátráló dandárparancsnok – saját szóhasználatával élve – lovával „*megfeneklett*” a Tápió iszapjában, a segítségére siető honvédeknek pedig csak nehezen sikerült megmenteni őt a közeledő ellenségtől és a vízbe fúlástól.⁴⁶

Az április 6-ai isaszegi csatában Schulcz csapatai már jóval eredményesebben teljesítettek a magyar balszárnyon, mivel a dandár még akkor sem hátrált, amikor a küzdelem egy válságos szakaszában Klapka hadtestének nagy része azt tette. Helytállásuknak köszönhetően sikerült feltartóztatni az üldözésre induló császári csapatokat, aminek eredményeként lehetőség nyílt az I. hadtest rendezésére. A dandár mindezt ráadásul úgy érte el, hogy valószínűleg egy ideig tévedésből Damjanich János tüzérsége is lőtte a pozícióikat.⁴⁷

Az Isaszegnél tanúsított helytállásnak is köszönhetően április 18-án Schulcz Bódogot alezredessé léptették elő.⁴⁸ A másnapi ütközetben bizonyította is, hogy rászolgált felettesei bizalmára, hiszen dandárjával fontos szerepet játszott Nagysalló elfoglalásában. A falu házai között várható heves kézitusára való tekintettel, illetve a személyes példamutatás fontosságát szem előtt tartva az őrnagy zászlóaljait személyesen vezette rohamra, amiről egyik altisztje, Büttner Emil azt írta, „*élünkön a rettenthetetlen bátorságú dandárnokunkkal, Sulczcal, mint az eszeveszettek rohantuk meg a várost.*”⁴⁹

⁴⁴ Damjanich János, „a mindig győztes tábornok”. Szerk. Pelyach István (Aradi vértanúk sorozat 5.) Bp. 2018. 148.; *Egervári Ö.*: Bátor Schulcz Bódog i. m. 50–51.

⁴⁵ *Hajagos József*: Dessewffy Arisztid i. m. 95–96.; *Büttner Emil*: „Csata mezejéről írom pár soraim”. (Büttner Emil levelei az 1848/49-es szabadságharcból). Szerk. Pető Vilmos. Bp. 1989. 80.

⁴⁶ Önéletrajz, OL Nr. 27.

⁴⁷ *Büttner Emil*: „Csata mezejéről...” i. m. 84–85.; *Meldung des Honvédgeneralmajors György Klapka...* Oroszi, 12. April 1849. In: *Von der Revolution zur Reaktion. Quellen zur Militärgeschichte der ungarischen Revolution 1848–49.* Szerk. Hermann Róbert. Bp. 2005. 330.

⁴⁸ Kinevezések. Közlöny 1849. ápr. 20. 307.

⁴⁹ *Büttner Emil*: Csata mezejéről i. m. 89.

A nagysallói győzelmet követően megtörtént a komáromi vár felmentése, majd április 26-án a honvédsereg az időközben leváltott Windisch-Grätz helyére került Ludwig Welden visszavonuló főszeregével is megütközött. A komáromi csatában Schulcz Bódog Görgei parancsnoksága alatt kifejezetten eredményesen harcolt a jobbszárnyon, a császári erősítések beérkezését követően viszont egy kisebb nézeteltérés támadt kettejük között. A fővezér ugyanis visszavonta csapatait, köztük Schulczot is, az alezredest azonban le kellett teremtenie, amiért az a támadását folytatva késlekedett hátrálni. A visszavonulás elmulasztása súlyos hiba volt Schulcz részéről, viszont megfelelő helyzetfelismerését mutatja, hogy csapataival egy nagyobb földhalom takarásában nyomult előre, s így a császári tüzéség nem tudott komolyabb kárt okozni soraikban.⁵⁰ Görgei és nagyothalló alezredese között rövidesen helyreállt a béke, ugyanis a fővezér másnap már viccelődve tűzte a katonai érdemjel III. osztályát Schulcz mellére, aki ezekben a napokban a Bátorit előnevet is megkapta katonáitól tiszteletük jeléül.⁵¹ Ez a gesztus olyannyira megtetszett az alezredesnek, hogy hamarosan névváltoztatási kérelmet nyújtott be a belügyminisztériumhoz, amely engedélyezte neki, hogy a Bátorit is használja vezetéknévként.⁵²

Schulcz ezt követően Buda ostromához csak késve csatlakozott, mivel ki kellett hevernie egy nyakgyulladását, a május 21-ei győztes rohamban viszont már részt vett, ami nagy örömet váltott ki a hadtestparancsnokságon, Schulcznak ugyanis szerencsehozó erőt tulajdonítottak tisztársai. Ez különösen igaz volt új hadtestparancsnokára, Nagysándor Józsefre, aki egy díszvacsora alkalmával külön köszöntötte visszatérő alezredesét. Schulcz jelenlétére valóban komoly szüksége volt dandárjának, ugyanis a roham során a fehérvári kapunál nagyon erős ellenállást fejtettek ki a védők, és csak súlyos harc árán sikerült elfoglalni a vár ezen szegletét.⁵³

Azt, hogy mennyire kegyelte Fortuna az alezredest, mi sem mutatja jobban, mint az a szürreális és egyben komikus eset, amelyre az 1849. júniusi Vág-menti hadjárat alatt Sopornánál került sor. Schulczot ugyanis *„vakmerősége annyira elragadta, hogy a Vág folyóban, mely a két fél előőrseit elválasztó, megfürdött és csodával határos azon tény, hogy a*

⁵⁰ *Görgey Arthur: Életem és működésem Magyarországon az 1848. és 1849. években.* Ford. Görgey István. I–II. Bp. 1911. 39.; *Hermann Róbert: A magyar hadsereg az 1849. április 26-i komáromi csatában.* Hadtörténelmi Közlemények 123. (2010) 991–993.

⁵¹ *Egervári Ö.: Bátorit Schulcz Bódog i. m. 8., 66–67.*

⁵² *Névváltoztatások. Közöny, 1849. jún. 28. 535.*

⁵³ *Egervári Ö.: Bátorit Schulcz Bódog i. m. 68–70.; Fleisz János: Nagysándor József tábornok, „a magyar függetlenségi gondolat egyik legkövetkezetesebb híve”. (Aradi vértanúk sorozat 9.) Bp. 2022. 82–83., 91.*

*reá irányzott számtalan puska lövés dacára, melyet ő természetesen nem hallott, sértetlenül maradt.*⁵⁴

A június 16-i semptei ütközet során csapataival a magyar balszárnyon állt fel, a település területére azonban többszöri próbálkozás ellenére sem sikerült behatolnia, ami azzal a súlyos következménnyel járt, hogy a dandár morálja megingott, egyes zászlóaljok pedig futásnak eredtek. Schulcz ugyan néhány alakulatának fegyelmét megőrizve képes volt fedezni a visszavonulást, azonban négy löveget így is kénytelen volt hátrahagyni.⁵⁵

5. Az ezredes szerepe Komárom védelmében

A július 2-ai komáromi csatát követően az I. hadtestet a Duna-parti erődhöz vonták, így a július 11-én vívott vesztes összecsapásnál Schulcz személyesen is jelen lehetett, mint a sebesült Görgeit helyettesítő Klapka szárnysegédje.⁵⁶ Emlékiratai tanúsága alapján Schulcz egyébként még ezekben a napokban is bizakodó volt a szabadságharc kimenetelét illetően, és nem érzekelte pontosan az orosz intervenciós csapatok valós erejét, ezért *„azzal kecsegtetné magát, bajtársait s alattvalóit, hogy majd azokat is halomra verjük,”* ami – amennyiben Egervári pontosan idézte művében a veterán szavait – igen komoly stratégiai hiányosságokra vall ahhoz képest, hogy egy főszeregnél szolgáló törzstisztről beszélünk.⁵⁷

Bátori Schulcz Bódog a főerők elvonulása után a várőrségnél maradt, és Klapka György egyik bizalmas katonájaként fontos szerepet vállalt Komárom védelmében. Itt került sor katonai pályafutása alighanem legkimagaslóbb teljesítményére is, ugyanis az augusztus 3-ai kitörés során az általa vezetett hadoszlop volt az, amely heves tüzérségi tűz közepette képes volt egy frontális támadás során elfoglalni a császáriak Csém és Herkálypuszta közötti sáncait.⁵⁸ A személyesen vezetett támadást követően Schulcz lovasságával és tüzérségével folytatta az előretörést, és számos foglyot ejtve sikerült elvágnia a császáriak Ács felé vezető visszavonulási útját, ezt követően pedig a Concó-patak folyása mentén észak felé nyomulva fontos szerepet

⁵⁴ Szinnyei József: Komárom 1848–49-ben i. m. 459.

⁵⁵ Egervári Ö.: Bátori Schulcz Bódog i. m. 80–81.; Fleisz János: Nagysándor József tábornok i. m. 91.

⁵⁶ Egervári Ö.: Bátori Schulcz Bódog i. m. 82.; Csikány Tamás: A szabadságharc hadművészete 1848–1849. Bp. 2015. 237.

⁵⁷ Egervári Ö.: Bátori Schulcz Bódog i. m. 83.

⁵⁸ Auszug aus dem Operationsjournal der ungarischen Armee bei Komorn... Komorn, 3. August 1849. In: Von der Revolution i. m. 632.

játszott abban, hogy a császári csapatok csak érzékeny veszteségek árán voltak képesek elvonulni Győr felé.⁵⁹

Mindezek fényében érthető, hogy Klapka 6-án Schulczot ezredessé léptette elő, és a katonai érdemjel II. osztályával is kitüntette. A tábornok 1886-ban megjelent emlékirataiban is úgy nyilatkozott a nagyothalló tiszttá augusztus 3-ai ténykedéséről, hogy „*övé és az általa vezetett gyöngye hadé a nap pálmája*”.⁶⁰

A világosi (szőlősi) fegyverletétel és a szabadságharc leverésének híre számos komáromi bajtársához hasonlóan Schulczot is sokkolta. A kapitulációról szóló tárgyalásokon különösebb szerep nem jutott számára, a vár átadását megelőző napokban hírnevéhez híven azonban még egyszer utoljára sikerült életveszélybe kerülnie, ugyanis egy vidéki látogatásáról visszafelé szóváltásba keveredett néhány császári ulánussal, akik elől csak egy járőröző huszárszakasz közbelépésével sikerült megmenekülnie.⁶¹

6. Egy veterán törzstiszt a neoabszolutizmus rendszerében

A fegyverletétel után az ezredes menlevélben részesült, majd több, a későbbiek során kivétel nélkül emigráló tisztársával közösen Esterházy Pál grófnál vendégeskedett Csákváron. Schulcz egy hónap után aztán az osztrák-sziléziai Gräfenbergbe utazott gyógykezelésre a birodalom egyik ismert hidroterapeutájához, Vincenz Prießnitzhez. Ugyan hallása az itt töltött idő alatt javulásnak indult, vagyona 1850 júniusára elfogyott, s így kénytelen volt hazatérni János öccséhez az esztergom-szentgyörgymezei plébániára.⁶²

A testvérek Schulcz János áthelyezését követően Garamkövesden találtak új otthonra, azonban a császári rendőrség nem hagyott sok nyugtot számukra, hiszen Schulcz Bódogot 1852. január 14-én, 48. születésnapján a Piringer Mihály-féle szervezkedésben való vélt részvételéért letartóztatták, azonban megfelelő bizonyítékok hiányában fél évnyi bécsi raboskodás után végül szabadon bocsátották. Az ügy különös pikantériáját adja, hogy Schulcz minden bizonnyal tényleg igazat mondott a haditörvényszék előtt, amikor azt állította, hogy nem állt kapcsolatban

⁵⁹ Kedves Gyula: Szabolcs a hazáért. A 48. honvédszászlóalj története az 1848–49-es szabadságharcban. Bp. 2002. 195–196.; Gelich Rikárd: Magyarország függetlenségi harca 1848–49-ben. III. Bp. 1889. 893–896.

⁶⁰ Klapka Gy.: Emlékeimből i. m. 265.

⁶¹ Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 100–101., 104.

⁶² Egervári Ö.: Batori Schulcz Bódog i. m. 105–108.

a gyorsan összeomló szervezkedést vezető Piringgerrel, s az a hozzá címzett levél, amelyet a rendőrség az egykori honvéd hadnagynál talált, minden személyes előzményt mellőz.⁶³

Az ezredest azonban így is könnyen elítélhették volna, mivel a Makk József-féle szervezkedésbe ténylegesen is bekapcsolódott, sőt, egykori komáromi bajtársa az úgynevezett „*pesti hónap*,” vezetését is rábízta, ami azt jelentette a gyakorlatban, hogy Bátori Schulcz hat vármegyében volt a szervezkedés első embere. A mozgalom felszámolásakor azonban csodával határos módon az ezredes nem bukott le, és az eddig megismert források alapján életében nem derült fény az összeesküvésben betöltött szerepére.⁶⁴ Cellatársa, Krivácsy József nem mondhatta ilyen szerencsésnek magát, őt ugyanis először halálra, majd tíz év sáncmunkára ítélték.⁶⁵

Schulcz meghurcoltatásai azonban korántsem értek véget ekkor, mivel 1852. július 26-án, nem sokkal szabadulását követően, ismételten letartóztatták, ezúttal „*fegyvereltagadás végett*,” bő egy hét után azonban elhagyhatta a pesti Újépületet.⁶⁶ Harmadjára 1853 februárjában gyűlt meg a baja a rendőrséggel, ekkor azonban nem kellett elhagynia a garamkövesdi plébániát, egy helyszíni kikérdezésben volt része. Ennek apropóját az szolgáltatta, hogy Bécsben letartóztatták Várady-Szakmáry Kálmán egykori honvéd főhadnagyot, amiért egy kávéházban azt találta mondani egy általa bizalmasnak hitt társaságban, „*hogy nem rég egy magyar tábornokkal*,” arról beszélgetett, „*»nem sokára köztársaságunk lesz«*”. A név szerint meg nem nevezett tisztet a rendőrség Schulczal azonosította, ugyanis tudták, hogy Várady-Szakmáry nem sokkal korábban nála vendégeskedett. Az ezredes azonban tagadta a vádakát, sőt még a köztársaság eszméjétől is elhatárolódott a vallatás során, így sikerült elérnie, hogy a rendőrök megfelelő terhelő bizonyítékok hiányában leállítsák a nyomozást.⁶⁷ Ha mást nem is, az ismétlődő letartóztatások és kikérdezések azt elérték, hogy az évtized hátralévő részét az ezredes jobbnak lássa teljes visszavonultságban tölteni. A személyes meghurcoltatások és a Makk-féle szervezkedés leleplezése utáni, számos bajtársát is érintő megtorlási hullám olyan

⁶³ Egervári Ö.: Bátori Schulcz Bódog i. m. 109–113.

⁶⁴ Makk utasítást küld Bátori-Schulcz Bódog „*pesti hónapnak*” a Dunavölgye megszervezésére. Hamburg, 1851. szept. 15. In: A Kossuth-emigráció Angliában és Amerikában 1851–1852. II. Összeáll. Jánossy Dénes. Bp. 1948. 584.; Zsularszky Kossuth Emilia levele bátyjához Lujza és Zsuzsi nővéreinek letartóztatása tárgyában. Bécs, 1852. márc. 2. Uo. 601.

⁶⁵ Bona G.: Tábornokok és törzstisztek I. i. m. 380.

⁶⁶ Egervári Ö.: Bátori Schulcz Bódog i. m. 114–115.

⁶⁷ Egervári Ö.: Bátori Schulcz Bódog i. m. 115.

megrázkódtatást jelentett a nagyothalló veterán számára, hogy még a kiegyezés után keletkezett leveleiben és emlékirataiban sem merte megemlíteni Makk József nevét.

Schulcz az októberi diploma kibocsátását követően rövid időre újra visszatérhetett a közéleti porondra, 1861-ben ugyanis az egykori 48-asok kezdeményezésére rövid időre megszülető esztergomi, majd hamarosan a honti honvédegylet elnökévé is megválasztották. Ez azt jelentette, hogy neki kellett levezenyelnie az egyletek közgyűléseit, az ő feladata volt különböző adománygyűjtések szervezése a rászoruló veteránoknak, emellett pedig ő volt a vármegyei honvéd közösségi élet fő szervezője is.⁶⁸

Ahhoz, hogy Schulcz egyszerre két honvédegylet tagságának szavazatait is megszerezze, nyilvánvalóan komoly népszerűsége és tekintélyre volt szüksége, amihez alighanem nem volt elegendő csak a 12-13 esztendővel azelőtti hőstettekre hivatkozni. Ennek fényében valószínűnek tűnik, hogy ha Schulcz 1853 után távol is tartotta magát a függetlenségi mozgalmaktól, egykori bajtársai – különösen a tisztek – közül sokakkal tarthatta a kapcsolatot. Az országgyűlés berekesztése azonban véget vetett az ezredes ambiciózus ténykedésének, a Schmerling-provizórium évei alatt ismételten visszavonultan volt kénytelen élni.⁶⁹

6. *Életrajzi mű születik, Bátori Schulcz Bódog életútja a kiegyezés után*

A kiegyezést követően újra megélénkült az ezredes társasági élete, azonban hátralévő éveiben közéleti szerepet már nem vállalt. Pedig meg lett volna rá a lehetősége, hiszen a honti honvédegylet tagsága 1867-ben ismételten megválasztotta elnöknek, ő azonban a Garamkövesd és Ipolyság közötti nagy távolságra hivatkozva nem vállalta el a pozíció betöltését. Emlékiratai alapján mindenesetre valószínűnek tűnik, hogy a nagy népszerűségére való tekintettel tiszteletbeli elnöki címet kapott a bajtársaktól.⁷⁰ Ilyen minőségében jelenhetett meg a budapesti honvédegylet 1867. június 2-án tartott egyik alakuló gyűlésén is, ahol megismerkedett későbbi biográfusával, Egervári Ödönnel.⁷¹ Az eseményt követően levelezésbe kezdtek

⁶⁸ *Farkas Katalin*: Perczel Mór és a honvédegyleti mozgalom kibontakozása (1867–1868). *Hadtörténelmi Közlemények* 123. (2010) 527.; *Honvéd Schematizmus*. Az 1868-ban még életben volt 1848/49-es honvédtisztek névkönyve. Összeáll. Mikár Zsigmond. Pest, 1869. 51–52.

⁶⁹ *Önéletrajz*, OL Nr. 28.

⁷⁰ *Honvéd Schematizmus* i. m. 51–52.; *Egervári Ö.*: Bátori Schulcz Bódog i. m. 8.

⁷¹ Egervári 1823-ban született Potemkin Ödön néven, egy evangélikus köznemesi családban. Egerben ugyan gimnáziumot végzett, később mégis vándorszínésznek állt, 1848-ban pedig előbb a nemzetőrséghez, majd a Lehel-huszárezredhez csatlakozott. Utóbbi alakulat kötelékében egészen a hadnagyi rangig jutott. A szabadságharc után tanítóként és hivatalnokként dolgozott, a Schulczal való megismerkedésekor pedig éppen az Akadémiánál volt állásban, de a későbbiekben a budapesti egyetem könyvtárisztje is volt. Lásd: *Bona Gábor*: *Hadnagyság és főhadnagyság az 1848-49. évi szabadságharcban*. II. Bp. 1998. 736.

egymással, mígnem 1868 novemberében Egervári azzal kereste meg az ezredest, hogy szívesen írna könyvet az életéről.⁷² A Schulcz részéről érkező pozitív fogadtatást követően aztán Egervári a veterán szívére kötötte, hogy kezdjen el írni, mert különben nem lesznek meg a szükséges forrásai az életrajz megalkotásához. „*De tudja, hogy kedvetlen vagyok, és csep kedvem sincs tollhoz fogni, nagyon unalmas az nekem rólam és tetteimről beszélni, és még írni is, jaj!*” – írta november 25-i válaszlevelében Schulcz, akiről sokat elárul, hogy ezen sorok után levelét mégiscsak négy hosszú oldalon keresztül folytatta, sőt, a későbbiekben is kifejezetten terjedelmes leveleket írt Egervárinak.⁷³

Valószínűleg a levelekben említett emlékirattöredékei is hasonlóak lehettek, ugyanis az ezek közül fennmaradt darabok sokszor meglehetősen vontatottak, mivel Schulcz a legapróbb részleteket is fontosnak találta leírni. Jól látszik mindebből, hogy az Egervárral közös munka egy olyan újfajta kihívást jelentett számára, amely komoly és precíz alkotói tevékenységre sarkallta.

Az emlékirat keletkezésének rekonstruálásához komoly segítséget nyújtanak azok a levelek, amelyeket Schulcz írt Egervári Ödönnek. A teljes Egervári-hagyatékban 35 Schulcz által írt levél található, rengeteg, az ezredes életére vonatkozó adalékkal, viszont a biográfus által írt levelek, valamint a veterán 1868 és 1869 során keletkezett életrajztöredékeinek többsége sajnálatos módon nem maradt fenn. Tudjuk, hogy Schulcz visszakérte ezeket a dokumentumokat Egerváritól,⁷⁴ így aztán valószínűnek tűnik, hogy később saját kezűleg égette el őket halálára készülve még az 1875-ös betegsége idején, számos más személyes iratával együtt.⁷⁵

Az ezredes Egervárinak címzett levelei 1867 és 1879 között keletkeztek Garamkövesden, többségében magyar nyelven, de találhatóak köztük németül és franciául íródott példányok is. A változó terjedelmű levelekre többnyire szép íráskép jellemző, a papíron néhol rajzok is felfedezhetők. A mellékletek között az emlékiratokat kiegészítő történetek és egy kézzel rajzolt térkép is található, amely egy meglehetősen részletgazdag és a modern kutatások fényében is nagyjából pontosnak nevezhető betekintést nyújt a bodrogkeresztúri ütközetbe.⁷⁶

⁷² Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1867. jún. 22., OL Nr. 29–30.; ill. 1868. nov. 12., OL Nr. 34.

⁷³ Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1868. nov. 25., OL Nr. 35.

⁷⁴ Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1868. dec. 29., OL Nr. 45.

⁷⁵ Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1875. máj. 29., OL Nr. 101.

⁷⁶ Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1867. jún. 22., OL Nr. 31.

A levelek döntő többsége, egészen pontosan 30 darab az emlékirattöredékekkel és a könyv kiadásával kapcsolatban keletkezett, legnagyobb részt 1868–69 és 1869–70 fordulóján. Előbbi időszak a kézirat megszületésével, utóbbi pedig magával a kiadással telt. A végül 1870-ben megjelent, *Bátori Schulcz Bódog emlékiratai 1848/9-ki szabadságharczból* című életrajzi mű Egervári Ödön a szabadságharccal foglalkozó, forrásértékű munkáinak⁷⁷ sorába illeszkedik.

A megjelenés évét követően az ezredes már csak 5 baráti levelet küldött Egervárinak, aki alighanem pontosan követte Schulcz visszaemlékezését, ugyanis az ezredes elégedett volt a mű tartalmával.⁷⁸ Szó szerinti egyezéseket azonban meglepő módon nem találtam a könyv és a néhány fennmaradt emlékirattöredék között, kihagyott részeket viszont igen. Ezek többségében olyan – kissé vontatott – epizódyszerű történetek, amelyeket Egervári valószínűleg nem érzett elég fontosnak ahhoz, hogy felhasználásukkal megtörje, vagy lelassítsa az elbeszélés menetét.

A két kiadást is megérő a könyv megjelenését követően komoly érdeklődést váltott ki, amiben nagy szerepe volt annak, hogy a kiegészítést követő szabadabb légkör újfajta közbeszédet hozott a szabadságharcról, és ezzel párhuzamosan az érdeklődés is megnőtt a téma iránt.⁷⁹ A korszak kutatói mind a mai napig megbízható forrásként használják a művet elsősorban a felső-tiszai hadműveletek, a kápolnai csata és a Komárom környéki harcok vonatkozásában.⁸⁰

Az emlékirat áttekintését és más visszaemlékezésekkel – például Görgeiével, vagy Szinnyei Józsefével – való összevetését követően arra a következtetésre jutottam, hogy egy hiteles forrásról beszélhetünk, amit a legtöbbször más kútfők is igazolnak. Ennek ellenére természetesen nem tekinthetünk el az emlékezés mechanizmusából adódó esetleges hibáktól, amelyek leginkább abban érhetők tetten, hogy a szerző és az ezredes egy-egy sikernek nagyobb jelentőséget tulajdonít a kelleténél, vagy egy-egy dátum, név rosszul szerepel.

A romantikus történetírás jellegzetes alkotásaként értékelhetjük Egervári művét, amely ennek megfelelően kizárólag Schulcz érdemeiről beszél, és nagyon negatív képet fest az ezredes ellenlábasairól. Kiváló példa erre a következő részlet: „*Bódog rajongó ifjú lelkiületét édes ábrándok ringaták, képzeletében tábornokká lőn, a mi idővel teljesült is, mert már a*

⁷⁷ Lásd Egervári Ödön: Az 1848–49-iki magyar hadsereg feloszlásának okai. Pest, 1862.; Uő.: Az 1849-iki magyar hadsereg feloszlásának okai az aradi és temesvári táborozással. Pest, 1867.

⁷⁸ Bátori Schulcz Egervárinak, Gk., 1870. febr. 03., OL Nr. 82.

⁷⁹ Tárcza. Szerk. Thaly Kálmán. Századok 4. (1870) 134.

⁸⁰ Lásd pl.: *Dér D.*: Az 1848–49-es I. magyar hadtest i. m.; *Hajagos J.*: Dessewffy Arisztid i. m.; *Bálint Ferenc* – *Polgár Balázs* – *Pórszász Anna*: Hadtörténeti régészeti kutatás a komárom–herkálypusztai „ulánus-temető”-ben (2018–2019). Hadtörténelmi Közlemények 133. (2020) 127.

*Bodrogkeresztúrnál kivívott csata is valóban azzá tévé őt, a nélkül, hogy azért a debreczeni kormánynál pártfogásért kellett volna könyörögnie, vagy pedig hivatalos kinevezését a Közlöny tudatta volna.*⁸¹ Ez a romantikus hevület azonban nem jár együtt a történeti hitelesség csorbulásával, hiszen nincs szó tények megmásításáról. Csupán az események értelmezésére nyomja rá valamelyest a bélyegét a korszellem.

Az ezredes Egervárinak címzett, egyre bizalmasabb hangnemben íródott leveleiből egyébként kitűnik, mennyire bántotta, hogy nem lehetett tábornok, illetve, hogy a kormányzat nem részesítette őt az általa óhajtott megbecsülésben. Ezt alighanem a környezete felé is kommunikálta, ugyanis barátai gyakran tábornoknak szólították.⁸² Mindezek fényében úgy tűnik, hogy Schulcz Egervári történetírói munkásságán keresztül remélte kivívni a társadalom minél nagyobb utólagos elismerését, amelynek igénye teljesen érthető volt a részéről, hiszen számos olyan dolog nyomasztotta, amelyekkel szemben a társadalmi megbecsülés támaszt jelenthetett volna. Nagyothallása például még ekkor is gyakran mélabússá tette, de vagyontalansága is rendkívül rosszul érintette.⁸³

Anyagi gondjai ellenére nem vállalt állást, amelynek okára nehéz egyértelmű magyarázatot adni, hiszen tanultságát kihasználva a neoabszolutista berendezkedés éveiben elhelyezkedhetett volna jegyzőként, az olyan veteránokhoz hasonlóan, akik előtt a legtöbb hivatalnoki tisztség a kiegyezésig alapvetően zárva volt, de tanítóként is kipróbálhatta volna magát, ami szinten gyakori foglalkozás volt az egykori 48-asok közt. Egy darabig például Egervári is az utóbbi módon próbált meg érvényesülni.⁸⁴ Schulczot feltehetőleg fülbetegsége akadályozta abban, hogy polgári állást vállaljon, de az is lehetséges, hogy egész addigi életében katonaként szolgálva lealacsonyítónak érezte az álláskeresést.

Az ezredes előtt a kiegyezés után nyílhattak volna meg a hivatalok, illetve politikai karrierbe is kezdhetett volna, mint a szabadságharc országos ismertségű veteránja, illetve egykori honvédegyleti elnök. Éppen ezért annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy pontosan miért nem tudott állást szerezni magának, a kutatás későbbi feladata kell, hogy legyen.

Azt viszont biztosan elmondhatjuk, hogy az ezredesnek anyagi gondjai miatt öccse plébániáján kellett laknia, és ugyan nagyon hálás volt testvérének, Schulcz Bódognak önbecsülésének ez kiszolgáltatott helyzet egészen biztosan nem tett jót. A megnyugvást a

⁸¹ *Egervári Ö.*: Batori Schulcz Bódognak i. m. 2.

⁸² Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1868. nov. 25., OL Nr. 35.

⁸³ Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1867. jún. 22., OL Nr. 30.

⁸⁴ *Bona G.*: Hadnagyok és főhadnagyok i. m. 736.

múltban kereső veterán számára éppen ezért rengeteget jelenthetett az, hogy Egervári könyvet írt róla, és ugyan a kiadott művel kapcsolatban volt kritikai észrevétele is, mivel az őt ábrázoló rajz egyáltalán nem tükrözte a vonásait és helyette egy fotót szeretett volna a helyén látni, mégis elégedett, sőt meghatott volt, olyannyira, hogy a szerzőt egy idő után vissza-visszatérően „magyar Homer” néven szólította meg leveleiben.⁸⁵

Schulcz a mű kiadását követő években is meglehetősen aktív társasági életet élt, 1875-től kezdve azonban egyre többet betegeskedett.⁸⁶ Az ezt követő évtizedről nagyon kevés információval rendelkezünk, de az egyértelműen látszik, hogy az ezredes egyre kevesebbszer hagyta el otthonát, hiszen sem kései leveleiben, sem az egykorú újságcikkekben nem találhatjuk nyomát annak, hogy a korábbi szokásainak megfelelően tett volna egy-egy kisebb utazást a fővárosba, vagy valamilyen közeli negyvennyolcas megemlékezés helyszínére. A két ismert kivételt egy 1875-ös ipolysági díszebéd, illetve az 1884. január 14-ei, 80. születésnapja jelenti. Utóbbi alkalommal az esztergomi honvédegylet ünnepséget is rendezett a tiszteletére a városházán.⁸⁷

A nyugalmas öregkort 1884-ben azonban egy sajnálatos eset törte meg, Schulcz nevével ugyanis visszaéltek. A *Függetlenség*ben egy ismeretlen személy a neve mögé bújva nyílt levelet jelentetett meg, amelyben Görgeit árulónak, Klapkát pedig zavart elméjűnek titulálta. Egy gyors levélváltást követően Klapka a *Budapesti Szemle* hasábjain gyorsan tisztázta a veterán feddhetetlenségét.⁸⁸ A gyengélkedő ezredes ekkor már életének utolsó hónapjaiban járt. Végül 81 éves korában, 1885. március 8-én hunyt el Garamkövesden. Az esztergomi honvédtemetőben, egykori bajtársai között helyezték végső nyugalomra.⁸⁹

7. Összefoglalás

Az életút áttekintését követően megállapíthatjuk, hogy Schulcz a szabadságharc egyik fordulatokban gazdag életutat bejáró tisztje volt, egy a katonai vezetők között nem éppen gyakori egészségügyi problémával. Pályája kezdetén egy köznemesi család ifjú sarjaként jogi végzettségre tett szert, amellyel édesapja és nagybátyja nyomdokain haladva könnyedén

⁸⁵ Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1870. febr. 03., OL Nr. 82.; ill. 1869. nov. 12., OL Nr. 66.

⁸⁶ Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1875. máj. 29., OL Nr. 101.

⁸⁷ Batori Schulcz Egervárinak, Gk., 1879. júl. 12., OL Nr. 106.; Batori Schultz Bódog honvédtábornok... Vasárnapi Újság, 1884. jan. 20. 44.

⁸⁸ *Klapka György*: A Budapesti Szemle szerkesztőjének. Budapesti Szemle 40. (1884) 336.

⁸⁹ Batori Sulcz Bódog... Vasárnapi Újság 1885. márc. 15. 181.

elkezdhetette volna hivatalnoki, ügyvédi, vagy akár bírói pályafutását is, ő viszont a tiszti hivatást választotta.

A császári-királyi hadseregben szorgalmas önképzésének is köszönhetően lassan elkezdte magát felküzdeni a ranglétrán. Nagyothallása azonban 1844-től komolyan akadályozta pályáját, így az 1848-as milánói forradalmat követően, élete nagy lehetőségének kapujában kishíján derékba tört a karrierje.

A megszülető honvédsereg újra lehetővé tette, hogy katonatisztként érvényesüljön, és ezt Schulcz ki is használta. Más tisztársaihoz hasonlóan látványosan felgyorsult a karrierje, ráadásul rengeteg barátra lelt a szabadságharc táborában, és országos ismertségre tett szert, amelyet aztán az 1870-ben kiadott emlékirataival sikerült betetőznie.

Az 1848–49-es szerepvállalásához visszatérve érdemes arról is megemlékeznünk, hogy az ezredes vakmerősége ellenére is megbízható csapatparancsnoknak bizonyult. Védekezéskor személyes példamutatásával is motivált csapatai szilárdan tartották pozíciójukat, támadáskor pedig katonáit tűzön-vízen keresztülvezette. Olyan fegyelmet tartott, hogy hátráláskor jellemzően az ő honvédei fedezték a visszavonulókat. Mindez abból fakadt, hogy Schulcz egy rendkívül gyakorlatias katona volt, aki gyors ítélőképessége, bátorsága és remek taktikai érzéke miatt tűnt ki bajtársai közül, sőt, ehhez egy egészen markáns, de egyúttal szerethető személyiség is párosult, amely nagyban megkönnyítette érvényesülését mind katonái, mind tisztársai körében.⁹⁰ Az vezérőrnagyi rendfokozathoz azonban sem kellő képzettséggel, sem elegendő stratégiai érzékkel nem rendelkezett, sőt a nagyothallása sem segítette abban, hogy megszerezze a tábornoki előléptetését. Mindezek fényében azt kell mondanunk, hogy gyakorlatilag a maximumot hozta ki a szabadságharc alatti ténykedéséből.

A neoabszolutizmus rendszerében Schulcz kitartott a szabadságharc eszméje és Kossuth mellett, szerepet vállalt az 1850-es évek elején szerveződő függetlenségi mozgalmakban, letartóztatásai, valamint a Makk-szervezkedés felszámolását követő újabb súlyos megtorlás azonban eltántorította az aktív fellépéstől, így 1861-ig, a honvédegyletek megalakulásáig visszavonultan élt. Ekkor visszatért a közélet porondjára, hiszen két honvédegylet vezetését is elvállalta, azonban az országgyűlés berekesztése és az egyletek felszámolása komoly csalódásként érte, ami végleg eltávolította őt a közügyekben való részvételtől, sőt elkötelezett negyvenkilencesként Schulcz a kiegyezés kezdeti éveiben meglehetősen szkeptikus maradt,

⁹⁰ Gróf Leiningen-Westerburg Károly i. m. 163.

ami abban is megnyilvánult, hogy a Makk-szervezkedésében betöltött szerepéről egyáltalán nem beszélt.

1867-et követően emlékiratai kiadása révén hozzájárult egy olyan munka megszületéséhez, amely a mai napig a szabadságharc történetének egyik értékes primer forrása, állást azonban nem vállalt, holott múltjából kifolyólag nyitva állhatott volna előtte a vármegyei, vagy akár az országos politikai pálya is. Visszavonultságához feltehetőleg a kiegyezés rendszerének létrejötte is hozzájárult, hiszen ő mindvégig kitartott Kossuth mellett, és bár bajtársi kapcsolatai 1867 után is megmaradtak, az egykor együtt harcoló honvédek szétszóródtak a politikai palettán, és különböző pártokhoz csatlakoztak, amivel Schulcz valószínűleg nem tudott azonosulni. Ezért is történhetett, hogy az egykori honvédtisztek jelentős részével ellentétben szép lassan a közélet külső szemlélőjévé vált. Ezen kérdés beható vizsgálatával egy jövőbeni kutatás során kívánok foglalkozni.

Rövidítések feloldása

OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magánlevéltárak, P szekció, 2256. Személyi fondtöredékek, 95. sorozat, 1. alsorozat. Potemkin (Egervári) Ödön hagyatéka (1863–1879)
Conduiteliste	Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Personalunterlagen, Conduitelisten, Infanterieregiment Nr. 33. (1824–1849) Kt. 110.
Grundbuch	Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Personalunterlagen, Militärische Grundbuchsevidenz, Grundbuchsevidenz der Regimenter, Infanterieregiment Nr. 33. (1841–1850) Abgangsklasse I. Heft 3. Seite 131. (Kt. 2164.)
PensBuch	Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Personalunterlagen, Versorgungsunterlagen, Pensionsbücher (1847–1852) Oberleutnant III. Seite 314.